

AZ APPONYI KOLLÉGIUM HALLGATÓI (1906–1949)

Tóth Gábor

Az Apponyi Kollégium 1906–1949 között a tanítóképző-intézeti tanárképzés önálló intézete volt, amely személyi és adminisztratív kapcsolatban állt a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolával. A polgári iskolai tanárképzésre épített két éves képzés az első időszakban, Budapesten (1906–1930) – külön férfi és női kollégium, külön igazgatóval és szakvezető tanári gárdával, de egy miniszteri biztos irányítása alatt – a Tudományegyetemmel, a Képzőművészeti Főiskolával és a Zeneművészeti Főiskolával együtt oldotta meg a hallgatók *elméleti képzését*¹ (Tóth, 1991, 1992).

A második időszakban, Szegeden (1930–1949.) az Apponyi Kollégiumnak, mint koedukált oktatási intézménynek a Szegedi Tudományegyetem volt a partnere a humán és reál szakos hallgatók elméleti képzésében. Ebben az időben a Kollégium Budapesti Tagozata gondoskodott a rajz és zene szakos tanárjelöltek elméleti képzéséről a Képzőművészeti Főiskolával és a Zeneművészeti Főiskolával karöltve² (Tóth, 1993).

A kollégiumi szakvezetést és az egyetemi (főiskolai) elméleti képzést egészítette ki a tanítóképző-intézetben a *didaktikai gyakorlat*. Ennek a három intézménynek (Apponyi Kollégium, egyetem-főiskola, gyakorló tanítóképző) együttes munkája jelentette a tanítóképző-intézeti tanárképzést. A kormányzati rendelkezés, amely a tanítóképző-intézeti tanárképzést a polgári iskolai tanárképzésre építette, lehetőséget adott arra is, hogy a középiskolai tanárok oklevelük érvényességét (kiegészítő vizsgával) a tanítóképző-intézetre is kiterjeszthessék.³

Az intézet negyvenhárom év alatt 1027 humán és reál szakos, 154 rajz szakos és 136 zene szakos tanítóképző-intézeti tanárt bocsátott ki. Tehát 1906–1949 között összesen 1317 különböző szakos tanárjelölt kapott tanítóképző-intézeti tanári oklevelet (1., 2., 3. táblázat).

¹ Szabályzatok a tanítóképző-intézeti tanároknak az „Apponyi-Collegium” keretében történő képzéséről és képesítéséről. Budapest 1912. 5–12., 19–22., 23–30., 51–60. 1912-től arra is volt lehetőség, hogy a humán és reál szakos hallgatók szakjuk mellett, mellékszakként, tornatanári képesítést is szerezhettek. Az első tornatanári oklevelet 1913-ban, az utolsót 1929-ben adták ki. Az értesítők szerint 47-en kaptak tornatanári oklevelet. Az idevonatkozó szabályzat: az idézett „Szabályzatok...” 37–49.

² OL K. 502. 1929–31. 1930–5. Csm. L. VIII. 22. 2. doboz.

³ Idézett „Szabályzatok...” 11.

1. táblázat. A humán és reál szakos hallgatók számának alakulása

Időszak	Összes hallgató	férfi	nő	Végzettség		
				polg. isk. tanár	közép. isk. tanár	tanító-képző int. tanár
<i>Budapesten</i> végzett 1906–1930	298 %	126 42,3	172 57,7	291 97,7	7 2,3	– –
<i>Szegeden</i> végzett 1931–1949	729 %	287 39,4	442 60,6	433 59,4	282 38,7	14 1,9
<i>Összesen</i> 1906–1949	1027 %	413 40,3	614 59,7	724 70,6	289 28,1	14 1,3

2. táblázat. A rajz szakos hallgatók számának alakulása

Időszak	Összes hallgató	férfi	nő	Végzettség	
				polg. isk. tanár	közép. isk. tanár
Első időszakban végzett 1909-1930	48 %	29 60	19 40	43 90	5 10
Második időszakban végzett 1931–1949	106 %	42 40	64 60	57 54	49 46
<i>Összesen</i> 1909–1949	154 %	71 46	83 53,9	100 65	54 35

3. táblázat. A zene szakos hallgatók számának alakulása

Időszak	Összes hallgató	férfi	nő	Végzettség		
				polg. isk. tanár	közép. isk. tanár	egyéb
Első időszakban végzett 1910–1930	27 %	22 81,5	5 18,5	7 27	10 37	10 37
Második időszakban végzett 1931–1948	109 %	49 45	60 55	– –	87 80	22 20
Összesen 1910–1948	136 %	71 52	65 48	7 5,1	97 71,3	32 23,6

Megjegyzés: az „egyéb” végzettség a művészi képzést, az egyházzenei képzést stb. jelent.

A kibocsátott tanárok száma, szakmai összetétele és az, hogy az Apponyi Kollégium hallgatóiról nem készült külön statisztika, semmilyen részletes kimutatás, továbbá, hogy az Apponyi Kollégium az ország egyedüli tanítóképző-intézeti tanárképző intézete volt, felveti a végzett tanárjelöltek történet-szociológiai és statisztikai vizsgálatának szükségességét.⁴

⁴ A humán és reál szakos hallgatók adatait a Budapesti tanítóképző-intézeti tanárjelöltek tanulmányi Anyakönyve I., II. köt., az Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottság által képezített jelöltek Törzskönyve, 1907–1949, az „Apponyisták” képezítővizsgálati jegyzőkönyvek 1.,2.,3. köt., (Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Irattára); a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Törzskönyvei 1919–1930. (ELTE Levéltár); az Apponyi Kollégium hallgatóinak jelentkezési lapjai 1929–1949. (Csongrád megyei 1. sz. Levéltár); a rajz szakos hallgatók adatait az Orsz. M. Kir. Képzőművészeti Főiskola Rajztanárok Törzskönyve 1909–1949. 10 kötet, a Képzőművészeti Főiskola származási, minősítési lapjai, 1921–1943. (Magyar Képzőművészeti Főiskola Irattára; továbbá, a zene szakos hallgatók adatait az Országos M. Kir. Zeneakadémia (1920-tól Zeneművészeti Főiskola) Anyakönyve, 1908–1948. 40 évfolyam, az Orsz. M. Kir. Zeneművészeti Főiskola képezítő vizsgák jegyzőkönyvei, 1920–1950. (Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Központi Irattára) alapján állítottuk össze. A hallgatók személyi adatait a következő helyeken található adatokkal egészítettük ki: Magyar Országos Levéltár: K. 501. 99. csomó. 1919. 6. tétel. 6844. alapszám; 170. csomó. 1920. 5. tétel. 3188 és 76069. alapszám; 241. csomó. 1921. 1. tétel. 124958. alapszám; K. 502. 229. csomó. 1923. 1. tétel. 81497. alapszám; 281. csomó. 1925. 1. tétel. 54367., 58211. és 58711. alapszám; 295. csomó. 1926. 1. tétel. 48576. alapszám; 312. csomó. 1927.1. tétel. 38699. alapszám; 351. csomó. 1929–31. 830–5–5; K. 636. 699. csomó. 1932–36. 54. főszám; 957. csomó. 1937–1941. 53. tétel; A budapesti VI. kerületi s a tanítóképző-intézeti tanárjelöltek didaktikai kiképzésével megbízott állami tanítóképző-intézet Értesítője. 1910–11. 56–58, 1911–12. 58–61, 1912–13. 43–46.; „Apponyi” Koll. A tanítóképző-intézeti tanárjelöltek didaktikai gyakorlatának anyakönyve. 1920/21–1925/26. (Budapesti Tanítóképző Főiskola Irattára); Apponyi Kollégium ének-zene szakosok anyakönyve 1910–1933. (Budapest Főváros Levéltára).

Indokolja a vizsgálatot az is, hogy az Apponyi Kollégium volt az az egyedüli felsőoktatási intézmény, amelyik érettségi nélkül (tanítói oklevél alapján) egyetemi végzettséget adott, sőt az egyetemi doktorátus megszerzését lehetővé tette a hallgatók számára.

A történet-szociológiai vizsgálat anyagát a következő csoportosításban mutatjuk be. (1) A hallgatók számának alakulása. (A létszám alakulása során figyelembe vettük mind a polgári iskolai tanári diplomával, mind a középiskolai tanári diplomával rendelkező jelölteket. A többi csoportosításban csak a polgári iskolai tanári diplomával rendelkezőket vizsgáltuk.) (2) Néhány demográfiai vonatkozás (kor szerinti tagozódás, vallási viszonyok, a hallgatók anyanyelve, a hallgatók születési hely szerinti összetétele.) (3) A hallgatók szüleinek foglalkozása. (4) A hallgatók szociális viszonyai; tanulmányaik támogatása. (5) A hallgatók előképzettsége; nyelvtudása.

A hallgatók számának alakulása

A hallgatók számának alakulása összefüggött azzal a szükséglettel, amelyet a tanító(nő)képző-intézetek száma és fejlődése támasztott a tanárképzéssel szemben. Természetesen voltak rendkívüli tényezők is, amelyek befolyásolták a hallgatók számának alakulását. Például 1915-ben a humán és reál szakon egy férfi hallgató sem államvizsgázott, mert a férfi hallgatókat szinte teljes létszámban behívták katonának.⁵

A budapesti időszakban a humán és reál szakos hallgatók számának évi átlaga 12–13 fő volt, a szegedi időszakban 38 fő. Hasonló volt az arány a két időszak között a rajz és zene szakos hallgatók esetében is. A túlképzést a rajz szakon például azzal korlátozták, hogy több évben nem indítottak évfolyamot (pl. 1911, 1918, 1929 stb.), illetve szakot a humán és reál szakosok esetében. A szükséglet növekedése esetén emelték a hallgatók létszámát. Például az 1939–1944 években a humán és reál szakon 45–55 fős átlaglétszám volt. Ez a magas létszám összefüggött az ország területének gyarapodásával (Felvidék, Erdély, Délvidék).⁶

Itt kívánjuk megemlíteni, hogy az Apponyi Kollégiumba történő felvétel létszáma és a végzetek száma között mintegy 20%-os eltérés mutatható ki. A kimaradás okával kapcsolatban egyetlen esetben sem találoztunk tanulmányi problémával.

A tanítóképzők és tanítónőképzők szempontjából lényeges a *tanárjelöltek nemek szerinti aránya*. 1920-ban a tanítóképzők 55,7%-ot, 1931–32-ben 63,7%-ot tettek ki. Érthető tehát, hogy több tanárnőre volt szükség, mint férfitanárra. A humán és reál szakosok esetében az Apponyi Kollégiumot végzett tanárnők aránya mintegy 60%. (4. táblázat). Magas a nők aránya a rajz és zene szakosoknál is (53,9; 48%). Az Apponyi Kollégium esetében a nők aránya meghaladja a bölcsészettudományi karokon tanuló nők arányát (49,3%), és sokkal magasabb, mint a tudományegyetemeken (14,9%), illetve az egész felsőoktatásban tanulóknak aránya (12,3%). Az 1930-as felsőoktatási statisztika

⁵ Csm. L. VIII. 22. 2.doboz.

⁶ A tanévekről készített hallgatói kimutatás (Kézirat).

szerint a polgári iskolai tanárképzőkben volt a legmagasabb a nők aránya (70%). Tehát az Apponyi Kollégium beiskolázási bázisát jelentő intézményekben a nők aránya nagyon magas volt. Bizonyára ez is befolyásolta a nemek arányát a tanítóképző-intézeti tanárképzésben.⁷

4. táblázat. A férfi és nő hallgatók aránya (%)

	Összes felsőoktatás 1930			Polg.isk. tan.főisk.	Apponyi Kollégium 1906–1949		
	Össz. felső	Tud. egyet.	Bölcs. karok		Humán és reál szak:	Rajz szak	Zene szak:
férfi	87,7	85,1	50,7	30	40,3	46,1	52
nő	12,3	14,9	49,3	70	59,7	53,7	48

Arra is rá kell mutatnunk, hogy a végzett tanárnők között milyen volt a világiak és az egyháziak (szerzetesnővérek) aránya. Ezek az arányok összefüggenek a római katolikus egyház irányítása alatt álló tanítóképzőkkel. 1920-ban az egyházi tanítónők 66,6%-a, 1931–32-ben 71,4%-a volt a római katolikus egyház fennhatósága alatt.⁸

5. táblázat. A szerzetesnővérek aránya (%)

Időszak	Humán és reál szak	Rajz szak	Zene szak
1920–1930	24,4	21	20
1931–1949	45,7	440	23

A budapesti időszakban a humán és reál szakosok esetében csak 1920-tól vannak megbízható adatok. Eszerint a végzett tanárnők 24,4%-a volt szerzetesnővér. Ez az arány a szegedi időszakban 45%-ot tett ki. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az első időszakban a humán és reál szakon a tanárnők 1/4-e, a második időszakban fele szerzetesnővér volt (5. táblázat). Ugyanebben az időben a rajztanárnők közül 21, illetve 40%-a, a zene szakos tanárnők közül 20, illetve 23% volt a szerzetesnővérek aránya. A szegedi időszakban a humán és reál szakon a férfi hallgatók 8,3%-a volt egyházi személy.

⁷ Magyar Statisztikai Közlemények 87. köt. 40–41.

⁸ Pedagógiai Lexikon IV. Budapest. 1974. 258.

A szerzetesnővérek számarányának emelkedése a második időszakban (1930–1949) azt mutatja, hogy a katolikus egyház fokozottabban kívánt gondoskodni a felügyelete alá tartozó tanítónőképzők szakszerű és megfelelő képesítéssel rendelkező tanármók alkalmazásáról. Ezt talán az is segítette, hogy a szegedi Apponyi-kollégisták gyakorló tanítónőképző-intézete római katolikus egyházi intézmény volt.

Az adatokból arra következtethetünk, hogy a férfi és nő hallgatók arányát, továbbá a világi és egyházi személyek arányát a meglévő tanító- és tanítónőképző-intézetek száma és aránya, továbbá az iskolafenntartók hovatartozása befolyásolta.

Néhány demográfiai vonatkozás

Kor szerinti tagozódás

A tanítóképző-intézeti tanárrá történő felkészülés ideje hosszabb volt, mint a középiskolai tanároké. Amíg egy középiskolai tanár iskolai tanulással eltöltött ideje 1924 előtt 16 év, majd utána 17 év, addig a tanítóképző-intézeti tanár iskolai tanulmányokkal eltöltött ideje 1920 előtt 17 év, 1923 után 18 év, majd 1930 után 19 év volt. Ez azt jelentette, hogy a folyamatos iskolavégzés esetében a budapesti időszak alatt a hallgatók végzésének átlagos ideje 23–24 éves kor, a szegedi időszakban a tanulmányok befejezésének átlagideje 25–26 éves kor volt.

6. táblázat. A végzett humán és reál szakos hallgatók kor szerinti táblázata (%)

Hely, idő	A végzés kora			
Budapest 1906–1930.	24. évig 55,6	25. év 10,8	26-30 év között 24,3	31 év felett 9,3
Hely, idő	A végzés kora			
Szeged 1931–1949.	26 éves korig 35	27-30 év között 32	31 év felett 33	

Az adatok azt mutatták, hogy a budapesti időszakban a humán és reál szakosok 55,6%-a végezte folyamatosan tanulmányait és 24 éves koráig tanítóképző-intézeti tanári oklevelet szerzett (6. táblázat). 10,8%-uk 25 éves korban, 24,3%-uk 26–30 éves kor között és 9,3%-uk 31 éves kor felett fejezte be tanulmányait. A szegedi időszakban a

Az Apponyi Kollégium hallgatói

hallgatók mintegy 1/3-a végzett folyamatosan (35%), 1/3-a 27–30 éves kor között (32%) és 1/3-a 31 év felett (33%).

Hasonló volt a helyzet a kor szerinti tagozódás vonatkozásában a rajz és a zene szakosok esetében is.

A rajz szakosok (7. táblázat) 28,7%-a fejezte be tanulmányait 25 éves korra, 42,1%-uk 26–30 éves kor között, 29,7%-uk 31 éves kor felett végzett. A zene szakos hallgatók 32%-a 25 éves korig, 38%-a 26–30 éves kor között és 30%-a 31 éves kor felett kapott tanítóképző-intézeti tanári oklevelet (8. táblázat).

7. táblázat. A végzett rajz szakos hallgatók kor szerinti táblázata (%)

Idő	A végzés kora		
	25. évig	26-30 év között	31 év felett
1909–1930	43	32	25
1931–1949	20	48	32
1909–1949	28,7	42,1	29,2

8. táblázat. A végzett zene szakos hallgatók kor szerinti táblázata (%)

Idő	A végzés kora		
	25. évig	26-30 év között	31 év felett
1910–1930	48	33	19
1931–1948	29	39	32
1910–1948	32	38	30

Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy a tanítóképző-intézeti tanárjelöltek egy része tanulmányaikat akkor kezdte meg, amikor már állásban volt. Ezt igazolták a felvételi kérelmek is. A jelöltek egy része tanítóképző-intézetben tanított és kötelező volt részükre a diploma megszerzése, más része egyéb pedagógiai munkát végzett, de a tanítóképzőben kívánt elhelyezkedni. A férfiak egy részének esetében a katonai szolgálatban eltöltött idő is befolyásolta az Apponyi Kollégium megkezdésének, illetve befejezésének idejét. Az 1941–1943. évben magasabb volt az idősebb korban a végzetek aránya mint máskor. Ez az ország területének növekedésével, illetve a tanítóképző-intézetek szaporodásával függött össze. Az 1944–1949 között az idősebb korban

végzettek magas aránya a II. világháborúnak (katonaság, hadifogság) a következménye volt.

A zene szak jelöltek esetében az idősebb korban szerzett tanítóképző-intézeti tanári diploma azzal is összefüggött, hogy többen voltak olyanok, akik előtte különböző típusú zenei képesítéseket szereztek (művészi képesítés, középiskolai ének tanári képesítés, egyházzenei képesítés stb.).

Az adatok alapján elmondhatjuk, hogy az egyéb tanárképzéssel összehasonlítva az Apponyi Kollégiumban folyó tanárképzés a leghosszabb tanulmányi időt jelentette az elemi iskola első osztályától a tanítóképző-intézeti tanári diplomáig. Érthető az is, hogy számtalan esetben ezt az időt meg kellett szakítani és így az oklevél megszerzése idősebb korban történt.

A hallgatók vallási viszonyai

A statisztikák hosszú idő óta kimutatják az ország lakosságának és a felsőoktatás hallgatóinak vallás szerinti megoszlását. Az Apponyi Kollégium hallgatóiról ilyen kimutatás nem készült. Tudjuk jól, hogy nem a felekezethez való tartozás befolyásolta azt a tényt, hogy az egyik vagy másik vallás hívei milyen arányban kerültek az Apponyi Kollégiumba, hanem elsősorban a szülők foglalkozása, anyagi körülményei, a jelölt tanulási vágya, a választott pálya presztízse, a nagyobb anyagi lehetőség, több esetben a társadalmi felemelkedés, stb. voltak azok a motívumok, amelyek befolyásolták a hallgatókat. Fontosnak tartjuk azonban a vallási viszonyok bemutatását, mert a tanító(nő)képző-intézetek közül 1920-ban 73%, 1930-ban 78,2% volt egyházi fennhatóság alatt.

Az Apponyi-kollégisták vallás szerinti megoszlását az összlakosság (1920, 1930) és az összegyűjtött, főiskolai hallgatók (1919–20, 1938–39) vallás szerinti megoszlásával hasonlítjuk össze.⁹

A humán és reál szakos, a rajz és zene szakos hallgatók vallás szerinti összetétele eltér mind az 1920. és 1930. évi népszámlálás arányától, mind az összes egyetemi, főiskolai hallgatók 1919–20-ban és 1938–39. tanévben kimutatott arányától (9., 10. táblázat).

A *római katolikus vallású* hallgatók aránya az Apponyi Kollégiumot végzettek között minden esetben jóval magasabb, mint az országos, mint az egyetemi átlag. Az eltérés 10–20%-ot jelent. Ez az arányeltolódás minden bizonnyal összefügg a tanító(nő)képző-intézetekbe járó tanulók vallási hovatartozásával, mert például 1930-ban az országban tanuló összes tanítóképző-intézeti növendék 72,6%-a volt római katolikus. Miután az Apponyi-kollégisták 98%-a (Budapest), illetve 87,5%-a (Szeged) tanítóképzőt végzett, nyilván az összefüggést itt is kell keresnünk. Ezen kívül az Apponyi-kollégisták között a római katolikusok magas aránya összefüggött a ténnyel is, hogy a budapesti időszakban a humán és reál szakosok 97,7%-a, a szegedi időszakban 59,4%-a a polgári iskolai tanárképző főiskolát végezte. A főiskolán pedig a római katolikusok aránya 74–

⁹ Magyar Statisztikai Szemle, 1932/10. 823., 1940/3. 217. Magyar Statisztikai Közlemények 97. köt. 51.

Az Apponyi Kollégium hallgatói

75% volt. Hasonló a helyzet a rajz és a zene szakosok esetében is (10. táblázat). Ezek a tények magyarázzák a római katolikus hallgatók magas arányát a tanítóképző-intézeti tanárképzésben.

9. táblázat. A humán és reál szakos hallgatók vallás szerinti megoszlása (%)

Vallás	Orsz. arány 1920.	Össz. egyet. arány 1919–20	Apponyi Koll. 1906–30	Orsz. arány 1930.	Össz. egyet. arány 1938–39	Apponyi Koll. 1931–49
r.k.	63,9	60,5	75,5	64,8	66,4	81,5
ref.	21	20,5	11,8	20,9	18,2	12,3
ev.	6,2	10	8,7	6,1	7,3	3,8
egyéb	8,9	9	4	8,2	7,1	2,4

Megjegyzés: Az Apponyi Kollégiumban az „egyéb” kategória a következő: 1906–1930: görög katolikus 2%, görög keleti 0,8%, unitárius 0,4%, izraelita 0,8%. 1931–1949: görög katolikus 1,92%, izraelita 0,48%.

10. táblázat A rajz és zene szakos hallgatók vallás szerinti megoszlása (%)

Vallás	Rajz szakosok (1909–1949)	Zene szakosok (1910–1948)
r.k.	70,8	72
ref.	16,2	13
ev.	7,8	11
egyéb	5,2	4

Megjegyzés: az „egyéb” a rajz szakosoknál: görög katolikus 3,2%, izraelita 2%, a zene szakosoknál: izraelita 3,2%, baptista 0,5%.

A református vallású Apponyi-kollégisták aránya kevesebb mint az országos (1920: 21%, 1930: 20,9%), mint az összegyetemi (1919–20: 20,5%, 1938–39: 19,2%) arány. A humán és reál szakosoknál 11,8; 12,3%, a rajz szakosoknál 16,2%, a zene szakosoknál 13%. Ezek az arányok megközelítik a református egyház által fenntartott tanítóképző-intézetek arányát (1920: 11,5%; 1930: 12,7%).

Az *evangélikus vallású* hallgatók aránya a humán és reál szakosok esetében a budapesti időszakban 8,7% volt. Ez kevesebb mint az összegyetemi, de több mint az országos arány (1920.), ugyanakkor kielégíthette az evangélikus tanítóképzők szükségleteit. A szegedi időszak 3,8%-os aránya azonban nem elégíthette ki a szükségleteket. A tanítóképzők közül 1920-ban 6,9%, 1930-ban 5,4% volt az evangélikus egyház felügyelete alatt. A rajz szakosok 7,8%-os, a zene szakosok 11%-os evangélikus hallgatói aránya biztosítani tudta az evangélikus tanító(nő)képző-intézetek tanárszükségeit.

Az „*egyéb*” vallás alatt a humán és reál szakosok esetében a budapesti időszak alatt (4%) és a szegedi időszak alatt (2,4%) a következő vallásokat foglaltuk össze: 1907–1930: görög katolikus 2%, görög keleti 0,8%, unitárius 0,4%, izraelita 0,8%; 1930–1949: görög katolikus 1,92%, izraelita 0,48%. A rajz szakosok esetében az „*egyéb*” (5,2%) a 3,2% görög katolikus és a 2% izraelita vallású hallgatót jelentette. A zene szakosoknál az „*egyéb*” (4%) kategóriához 3,5% izraelita és 0,5% baptista vallású jelölt tartozott.

1918 előtt 7 görög katolikus és 5 görög keleti egyházhoz tartozó tanítóképző-intézet volt az országban. Ezekben a tanintézetekben – az értesítők tanúsága szerint – alig volt képesített tanítóképző-intézeti tanár. Elsősorban az egyházak biztosították a teológus tanerőket, rajtuk kívül középiskolai tanárok, polgári iskolai és elemi iskolai tanítók végezték az oktatást. A görög katolikus és görög keleti vallású hallgatók száma olyan alacsony volt, hogy az Apponyi Kollégium nem is tudta biztosítani ezeknek az intézeteknek a tanárszükségletét. Trianon után ezek az intézetek az elszakított területeken maradtak.

Más volt a helyzet az izraelita vallású hallgatókkal. 1920-ban 1, 1930-ban 2 izraelita felekezethez tartozó tanítóképző-intézet volt Magyarországon. Az Apponyi Kollégiumban tanult csekély számú izraelita vallású hallgató nem tudta biztosítani az izraelita tanítóképző-intézetek tanárszükségletét. Itt is az a helyzet, hogy a felekezet egyházi végzettségű egyénekkel (rabbi, kántor) és középiskolai tanárokkal oldotta meg a problémát. Ez a második lehetőség azért is érthető, mert a középiskolai tanárok körében magasabb volt az izraelita vallású hallgatók száma. Az 1930-as népszámlálás adatai azt mutatták, hogy a budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi kara hallgatóinak 8,7%-a, a szegedi egyetem bölcsészettudományi kara hallgatóinak 12,9%-a és a természettudományi kar hallgatóinak 8,8%-a izraelita vallású volt. Az előzőekben láttuk, hogy az Apponyi Kollégium tagjai között nagyon kevés izraelita vallású hallgató volt (0,8%, 0,48%, 2%, 3,5%).

A nagy különbség nemcsak az izraelita tanítóképző-intézetek arányával (1920: 2,3%, 1930: 3,6%) függött össze, hanem inkább azt mutatja, hogy a numerus clausus végrehajtása a tanítóképző-intézeti tanárképzésben erősebben nyilvánult meg, mint a középiskolai tanárképzésben. Az 1940-es években a zsidótörvényekkel a numerus nullus következett be és ezzel még a kevés izraelita vallású hallgatók is kirekesztődtek a tanárképzésből.

A hallgatók anyanyelve

A statisztikai kimutatások szerint a magyar anyanyelvű egyetemi, főiskolai hallgatók aránya magasabb, mint az országos átlag. 1920-ban a lakosság 89,6%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek, ugyanakkor az összes egyetemi, főiskolai 1921–22 és 1924–25. tanévének átlaga szerint a magyar anyanyelvűek aránya 98,4% volt.

Hasonló volt a helyzet az 1930-as évben is. Az országos arány 92,1%, az egyetemi és főiskolai hallgatók esetében 99%.¹⁰

Az Apponyi Kollégium magyar anyanyelvű hallgatóinak aránya a szegedi időszakban (1930–1949) a humán és reál szakosoknál 97,7%, a rajz szakosok aránya (1909–1949) 95% és a zene szakosok esetében (1910–1948) 100% (11. táblázat).

11. táblázat. A magyar anyanyelvűek aránya (%)

Országos arány		Össz. egyetemi hallg. arány		Apponyi Koll.		
1920	1930	1921–25 átlag	1930	Humán és reál szak 1931–49	Rajz szak 1909–49	Zene szak 1910–48
89,6	92,1	89,4	99	97,7	95	100

Megjegyzés: a magyar anyanyelvű hallgatóon kívül csak a következő anyanyelvű hallgatók végeztek az Apponyi Kollégiumot: humán és reál szak: német 1,7%, ruszin 0,2%, horvát 0,2%, olasz 0,2%; rajz szak: német 5%.

A hallgatók anyanyelvi adatai azt is mutatják, hogy a szegedi időszakban a humán és reál szakon a magyar anyanyelvűeken kívül német (1,7%), ruszin (0,2%), horvát (0,2%), és olasz (0,2%) anyanyelvű járt az Apponyi Kollégiumba. Hiányzik a hallgatók közül a román, a szlovák, és a szerb anyanyelvű. Ugyanakkor az ország lakosságának 1,2%-a szlovák, 0,2%-a román és 0,1%-a szerb volt. Ezek a tények tükrözik az akkori kormányzat nemzetiségi politikáját. A rajz szakosok között a magyaron kívül csak német (5%) nemzetiségű hallgatóval találkozhatunk.

Meg kell említenünk, hogy a humán és reál szakosok közül az összes nem magyar anyanyelvű hallgató tökéletesen beszélt magyarul. A 7 német (1,7%) anyanyelvű tanárjelölt közül 3-nak az egyik szakja mind a polgári iskolai tanári képesítésben, mind a tanítóképző-intézeti tanári képesítésben magyar nyelv és irodalom volt. Ugyan ez a helyzet az olasz és horvát anyanyelvű hallgató esetében is.

¹⁰ Magyar Statisztikai Közlemények 42. köt. 5., 69. köt. 10., 83. köt. 7., 87. köt. 56.

A hallgatók születési hely szerinti összetétele

Az Apponyi-kollégisták születési helyeit hat területi csoportba összesítettük: Magyarország, Magyarország Csehszlovákiához, Romániához, Jugoszláviához, és Ausztriához csatolt része, egyéb országok.

A hallgatók születési helyének arányát az 1920. évi népszámlálásban feltüntetett országos aránnyal és az 1925. évben Budapesten tanuló egyetemi, főiskolai hallgatók születési helyének arányával hasonlítjuk össze (12. táblázat)¹¹.

12. táblázat. A hallgatók születési helye a Trianon utáni területbeosztás szerint (%)

Országok	Orsz. arány 1920	Bp.egyet. hallg. aránya 1925-ben	Humán és reál szak		Rajz szak	Zene szak
			Budapest 1906-30	Szeged 1931-49	1909-49	1910-48
Magyarország	90,3	66,6	57,3	83,6	75,3	80
Mo.	3,7	11,3	108	5,2	7,2	7
Csehszlovákiához						
Mo. Romániához	2,5	14,9	15,5	4,5	8,4	8
Mo. Jugoszláviához	1,2	5	12,4	5,7	6,5	1,5
Mo. Ausztriához	0,3	0,6	1,4	–	–	–
csatolt része						
Egyéb orsz. és ism.	2	1,6	2,3	1	2,6	3,5

Az összehasonlítás a humán és reál szakosok esetében a budapesti időszakban (1906–1930.) hangsúlyozottan mutatja, hogy az egyetemi hallgatók és velük együtt az Apponyi-kollégisták sokkal magasabb arányban születtek az elcsatolt területeken mint általában az ország lakossága. A budapesti időszakban a hallgatók 57,3%-a született a trianoni Magyarország területén (az összlakosságban ez 90,3%), és 40,3%-a az elcsatolt területen (egyéb országban 2,3%). Az összlakosságból az elcsatolt területen a lakosság 7,7%-a, egyéb országban 2%-a született.

Az 1906 és 1930 között végzettek születésének legkésőbbi dátuma 1905. Tehát minden hallgató még a történelmi Magyarország területéről származott és ez indokolja az elcsatolt területekről származók magas arányát. Ha az 1920-as országos adatokat összehasonlítjuk a humán és reál szakosok budapesti időszakának adataival feltűnően nagy a különbség. Ez az arányeltolódás nyilván az I. világháború után bekövetkezett vándormozgalommal függött össze. Sok hallgatónak a szülei a csehszlovák, a román és a szerb megszállás elől Magyarországra költöztek és így az elszakított területen született gyermekeik a trianoni Magyarországon végezték tanulmányaikat. A vándormozgalom

¹¹ Magyar Statisztikai Közlemények 42. köt. 10., 87. köt. 102.

tehát az ország közepe felé tolta a népesség nagy tömegeit, elsősorban a köztisztviselőket, az értelmiségieket, akik között sok tanár és tanító került Magyarországra. Ezt igazolja az egyetemi, főiskolai hallgatókról 1925-ben felvett születési hely és a szülők lakhelyével kapcsolatos felmérés is.

A rajz és zene szakos hallgatók születési hely aránya – a teljes időszakot figyelembe véve – kiegyensúlyozottabb, mint a humán és reál szakosoké.

A *magyarországi tájegységek* szerint a következőkben vizsgáltuk a hallgatók születési hely szerinti összetételét: Budapest, Dunántúl, Alföld, Északi hegyvidék (13. táblázat).

13. táblázat. A hallgatók születési helye Magyarország tájegységei szerint (%)

Tájegységek	Humán és reál szak		Rajz szak	Zene szak
	Budapest 1906–30	Szeged 1931–49	1909–49	1910–48
Budapest	7	12,6	23,4	28
Dunántúl	22,1	28,3	24,6	20
Alföld	14,1	33,6	20,1	24
Északi hegyvidék	14,1	9	7,2	8
Magyarország összesen	57,3	83,6	75,3	80
A trianoni Magyarországon kívül és ismeretlen	42,7	16,4	24,7	20

A humán és reál szakosok esetében, tájegységenként emelkedő tendencia mutatható ki – az Északi hegyvidék kivételével – a budapesti időszakhoz viszonyítva a szegedi időszakban végzettek születési helye között. (Budapest: 7 < 12,6%, Dunántúl: 22,1 < 28,6%, Alföld: 14,1 < 33,7%, Északi hegyvidék: 14,1 < 9%). Feltűnően magas a rajz és a zene szakosok esetében a Budapesten születettek aránya (23,4%, 28%). Ez arra enged következtetni, hogy a rajz és zene szakosok esetében a továbbtanulási lehetőségek jobb ismerete volt a magas arány alapja.

A települési típus szerint (14. táblázat.) a Budapesten végzett humán és reál szakosok majdnem fele, a szegedi időszak hallgatóinak mintegy 45%-a, a rajz szakosok 39%-a, a zene szakosok egyharmada községben született.

A községben született hallgatók – elsősorban a humán és reál szakosok – magas százaléka azt mutatja, hogy a jelöltek nagy része az elemi iskola osztályait falun végezte és ezután került városba, a középiskolába (tanítóképző-intézet, gimnázium stb.). A városban születettek (38–44%) egy része – elsősorban azok, akik tanítóképzőben folytatták tanulmányaikat – szintén nem a születési helyükön fejezték be középiskolai tanulmányaikat. A budapesti időszakban a humán és reál szakos hallgatók 98%-a, a szegedi időszak 87,5%-a, a rajz szakosok 63,6%-a, a zene szakosok 53%-a végzett tanítóképzőt, ez

azt is jelenti, hogy a tanárjelöltek már középiskolás kortól kezdve a szülői háztól távol, internátusban, kollégiumban élt. (A magyarországi tanítóképző-intézetek növendékeinek mintegy 95%-a bennlakó volt.). Az internátusok, kollégiumok egyenlő feltételeket tudtak biztosítani a növendékeknek. Az Apponyi-kollégisták zöme a főiskola végzésekor is kollégiumban lakott és nagy részük az Apponyi Kollégiumnak is belső tagja volt.

14. táblázat. A hallgatók születési helye települési típus szerint (%)

Települési típus	Humán és reál szak		Rajz szak	Zene szak
	Budapest 1906–30	Szeged 1931–49	1909–49	1910–48
Budapest főváros	7	12,6	23,4	28
város	44,6	43	37,6	38
község	48,6	44,4	39	34

Megjegyzés: a teljes populációt vettük figyelembe (a trianoni határon kívül születetteket is.)

Ezek a tényezők azt is jelentik, hogy a tanítóképző-intézeti tanárok szakmai felkészülése és értelmiségé válásának folyamatában jelentős szerepe volt ugyan a szülői háznak, a születési helynek, de ennél fontosabbnak kell tartanunk az internátust, a kollégiumot, hiszen ebben a miliőben töltötte el a leendő tanítóképző-intézeti tanárok nagy része a legfogékonyabb éveket, ugyanakkor ezek az évek biztosították mindenki számára az egyenlő feltételeket is.

A hallgatók szüleinek foglalkozása

A humán és reál szakos hallgatók szüleinek foglalkozásáról kevés feljegyzés maradt ránk. A budapesti időszakban végzettek 38,2%-áról, a szegedi időszakban végzettek 22,9%-áról vannak adatok. A rajz szakos hallgatók 85%-ának, a zene szakosok 60%-ának adatait ismerjük. A különböző törzskönyvek, anyakönyvek, személyi lapok nagy részében nem tüntették fel az apa foglalkozását. A hiányok ellenére az adatok mégis engednek bizonyos következtetéseket. A meglévő adatokat az összegyűjtött, főiskolai hallgatók 1920., 1930. és 1938–39. évi adataival hasonlítjuk össze, de csak a kiemelkedő eltérésekre mutatunk rá (15. táblázat)¹².

¹² Magyar Statisztikai Szemle 1940/3. 223.

15. táblázat. A hallgatók szüleinek foglalkozása (%)

Foglalkozási főágak és csoportok	Összegyetemi hallg.			Humán és reál szak		Rajz szak 1909–49	Zene szak 1910–48
	1920	1930	1939	Bp., 1906–30	Szeged 1931–49		
1. ŐSTERMELÉS							
Nagy, közép birtok	3,1	2,2	2,8	1,7	1	3,1	–
Kisbirtokos	8,3	6,7	9,8	7,3	14,7	6,9	2,4
Gazd. tisztviselő	2,3	1,5	1,6	2,7	2	1,6	1,3
Gazd. munkás, cseléd	0,3	1,2	1,1	–	1,3	0,8	1,5
	14	11,6	15,3	11,7	19	12,4	5
2. BÁNYÁSZAT, IPAR							
Önálló kisiparos	13,5	10,4	9,2	7,3	11	10,8	6
Tisztviselő	2,2	4	3,8	–	2	1,6	4
Egyéb	2	3	3	1,7	4	1,6	–
	17,7	17,4	16	9	17	14	10
3. KERESKEDELEM, HITEL, KÖZLEKEDÉS							
Önálló, kiskereskedés	5,2	5,8	3,7	1,7	3	3,8	5
Tisztviselő	12,9	10,4	9,5	6,35	10	11,7	14,7
Egyéb	3,8	2,2	3,4	6,35	8	3,8	1,3
	21,9	18,4	16,6	14,4	21	19,3	21
4. ÉRTELMISSÉG							
Köztisztv. katonatiszt	16	13,4	13,5	21,6	9	15,5	19
Pap, tanár, tanító	12,8	10,8	10,4	36,95	18	16,4	36
Önálló szabadfoglalkozás	6,4	8,5	6,7	4,35	3	10,1	5
Polg.kat.altszt	1,7	1,4	2,2	2	5	3,8	4
	36,9	34,1	32,8	69,9	35	45,8	64
Nyugdíjas	6,2	14,3	13,1	–	–	–	–
Egyéb, ismeretlen	3,3	4,2	6,4	–	8	8,5	–

Megjegyzés: az Apponyi-kollégisták esetében a nyugdíjas szülőket a megfelelő foglalkozási csoportokba soroltuk.

Az őstermelés foglalkozási főágazat összegyetemi 12–15%-os arányaihoz viszonyítva a humán és reál szakosok szegedi időszakának 19%-os arányai és a zene szakosok 5%-os arányai mutatnak nagy eltérést. Ez elsősorban a *kisbirtokos* szülők arányainak emelkedését jelentette a szegedi időszaknak humán és reál szakos hallgatók esetében (14,7%), ugyanakkor a kisbirtokosok aránya a zene szakosoknál 2,4% volt.

A *bányászat-ipar* foglalkozási főágazat az összegytemi hallgatók szüleinél átlag 16–17%-ot mutat. Az Apponyi-kollégisták esetében átlag 10–17%-ról beszélhetünk. A főágazaton belül a *kisiparos csoport* aránya kiemelkedő, a főágazatnak több mint a felét jelenti.

A *kereskedelem-hitel-közlekedés* főágazat arányai az összegytemi hallgatók és az Apponyi-kollégisták esetében a legkiegyenlítettebb. Átlag 20% körül mozog. A főágazatnak a *tisztviselők csoportja* a felét teszi ki.

Az összegytemi hallgatók szülei közül átlag 34–45% tartozott az *értelmiségi* foglalkozási főágazathoz. Az Apponyi-kollégisták esetében ez az arány jóval magasabb. A humán és reál szakosok esetében a budapesti időszakban 69,9%, a szegedi időszakban 35%, a rajz szakosoknál 45,8%, a zene szakosoknál 64%. Ilyen nagy különbséget látunk akkor is, ha a foglalkozási főágazatból kiemeljük a *pap, tanár, tanító csoportot*. Az összegytemi viszonylatban ez a csoport 10% körül mozog. Ezzel szemben a humán és reál szakosok aránya a budapesti időszakban 37%, a szegedi időszakban 18%, a rajz szakosoknál 16% és a zene szakosoknál 36%.

Ezek az adatok azt igazolják, hogy mind az összegytemi, mind az Apponyi Kollégium hallgatóinál az értelmiségi szülők gyermekeinek iskolázása dominál. A felsőoktatásban általában az értelmiségi foglalkozási főágazatban a köztisztviselő, katonatiszt csoport emelkedik ki arányában, addig az Apponyi-kollégisták részarányánál a pap, tanár, tanító csoport.

Ez a tény azt jelenti, hogy a tanítóképző-intézeti tanárjelölteknél a szülői példának nagy szerepe volt a pályaválasztásban. A családi háttér, és a családi hagyomány, az iskoláztatás mellett segítette a tanárjelöltek hivatástudatát. A pedagógus pályán jelentősnek tartjuk, hogy egymás után több generáció választotta a tanítói, tanári hivatást.

A zene szakon az értelmiségi szülők magas arányának (64%) oka, elsősorban az, hogy általában az értelmiségi szülők voltak azok, akik gondot fordítottak, már fiatal korban a gyermekek zenei nevelésére és valamilyen hangszerre taníttatták őket. Ugyanez persze nem mondható el általánosságban a másik három főágazathoz tartozó szülőkről. Rá kell azonban arra is mutatnunk, hogy ha a három foglalkozási főágazathoz tartozó szülők gyermeke tanítóképző-intézetbe járt, akkor 15 éves korától tantervileg zenét tanult. Tehát a három foglalkozási főágazathoz tartozó szülők gyermekeinek is volt lehetősége a felkészülésre.

A hallgatók szociális viszonyai, tanulmányaik támogatása

Az előzőekben már láthattuk, hogy az Apponyi-kollégisták mintegy 2/3-a 26 éves kor után, tehát idősebb korban fejezte be tanulmányait. Ez eleve utal arra, hogy a hallgatók egy része szüleitől kevés támogatást kaphatott. A felvételi anyagból is látszik, hogy a szülők egy része nem érte meg gyermekük tanítóképző-intézeti tanári diplomájának megszerzését. A szülők mint egy fele arra az időre nyugdíjba ment, tehát anyagi segítséget keveset tudott adni. Az előző részben bemutatott szülői foglalkozások utaltak a

hallgatók származására és családi hátterére. A foglalkozási főágazatok és azon belül a foglalkozási csoportok bizonyítják, hogy a hallgatók közel 1/3-a alacsony jövedelmű szülőktől származott, a szülők több mint 1/3-a közalkalmazott és tisztviselő volt. A többi 1/3 kisbirtokos, kisiparos, kiskereskedő, tehát szintén alacsony jövedelmű volt. Ez azt jelenti, hogy a végzett tanítóképző-intézeti tanárjelöltek 1/3-a a középosztályhoz, 2/3-a az alsóbb osztályokhoz tartozott. A felsőoktatásban ez az arány 50–50 százalék volt.

A kormányzat látta ezt a helyzetet és már a tanítóképző-intézeti tanárképzés 1906. évi indulásával egy időben anyagilag is támogatni kívánta a tanárjelölteket, hogy tanulmányaikat nyugodt körülmények között végezhessék.¹³

A rendeletek, amelyek megfogalmazták a tanító(nő)képző-intézeti tanárjelöltek kollégiumainak szervezeti szabályzatát részletesen kitértek a kollégium tagjainak szociális és tanulmányi támogatására. A rendelet belső és külső tagokat különböztet meg. A belső tagok részére kollégiumi ellátást és évi 300 korona ösztöndíjat biztosítottak.

A budapesti időszakban a férfi beltágok a polgári iskolai tanárképző főiskola Győri úti épületében, a nők az Erzsébet Nőiskola kollégiumában kaptak helyet. A szegedi időszakban a humán és reál szakosokat a Horthy Kollégiumban helyezték el. A rajz és zene szakosok a kollégium Budapesti Tagozatán kültagok voltak.

A tanárjelöltek szociális ellátására és a tanulmányi ösztöndíjakra a szakvezető tanári értekezlet tett javaslatot a miniszternek. Az ösztöndíjak és szociális kedvezmények a különböző időnek megfelelően változtak. Például az 1935–36 tanév II. félévében a 17 világi tanárjelölt közül négyen részesültek havi 35 pengős, hárman havi 25 pengős kedvezményes ellátásban, öten 12 pengős ételmezési kedvezményben. A 17 hallgató közül nyolcan kaptak 50–50 pengős tanulmányi segítyt.¹⁴

1928-tól általában évente 2–5 hallgató kapott közalkalmazotti ösztöndíjat, 2–4 hallgató részesült „Horthy Miklós ösztöndíj”-ba.

Az egyházi személyek kültagok voltak és róluk az egyház gondoskodott.

A hallgatók előképzettsége, nyelvtudása

Az 1027 Apponyi Kollégiumot végzett humán és reál szakos hallgató közül 724-en (70,5%) polgári iskolai tanári, vagy egyéb főiskolai oklevéllel, 289-en (28,1%) középiskolai tanári oklevéllel és 14-en (1,4%) második tanítóképző-intézeti tanári oklevéllel rendelkeztek. Csak azoknak a humán és reál szakosok előképzettségét vizsgáljuk, akik főiskolát végeztek, mert a középiskolai tanárok mindannyian az egyetem előtt érettségiztek. A rajz és zene szakosoknál az egész populációt vettük figyelembe.

¹³ Idézet „Szabályzatok...” 59. o.

¹⁴ OL. K.637. 1932-36. 699. csomó. 54. főszám

16. táblázat. A hallgatók középiskolai végzettsége (%)

Iskolatípus	Főiskolát végzett humán és reál szakosok	Az összes	
		rajz szakos	zene szakos
tanítóképzőintézet gimnázium, egyéb középiskola	<i>1906–1930 között</i>		
	98,1	85	66,7
tanítóképzőintézet gimnázium, egyéb középiskola	1,9	15	33,3
	<i>1931–1949 között</i>		
tanítóképzőintézet gimnázium, egyéb középiskola	87,5	53,8	49,5
	12,5	46,2	50,5
tanítóképzőintézet gimnázium, egyéb középiskola	<i>Összesen 1906–1949 között</i>		
	89,6	63,6	53
	10,4	36,4	47

A budapesti időszakban a humán és reál szakosoknál a legnagyobb a tanítóképző-intézetet végzettek aránya (98,1%). A szegedi időszakban valamivel alacsonyabb (87,5%). A teljes időszakban (1906–1949) tehát a tanárjelöltek 90%-a végzett tanítóképzőt és csak 10% érettségizett. Ez azt jelenti, hogy a tanárjelöltek legnagyobb százaléka már 15 éves kortól kezdve pedagógus kívánt lenni, és ezidőtől kezdve szoros kapcsolatban volt azzal a generációval, amelynek tanítására, nevelésére készült. Ez a tény pozitívan befolyásolta a jelöltek pedagógusi hivatástudatát.

Azt is látnunk kell, hogy a tanítóképző-intézetet végzettek szinte 95%-a előzőleg polgári iskolába járt. Tehát a polgári iskolák legjobb növendékei közül kerültek ki azok is, akik a tanítóképző-intézetben folytatták tanulmányaikat (16. táblázat).

A rajz és zene szakosok esetében a tanítóképző-intézetet végzettek aránya kevesebb. A rajz szakosok mintegy 2/3-a (63,6%), a zene szakosoknak valamivel több mint fele (53%) járt tanítóképzőbe. Tehát a rajz és zene szakosok nagy része szintén 15 éves kortól kezdve került kapcsolatba a pedagógus pályával. A humán és reál szakosok tanítóképző-intézeti tanárrá képzése szempontjából fontosnak tartjuk annak vizsgálatát, hogy a jelöltek milyen *eredménnyel* fejezték be középiskolai tanulmányaikat. A rajz és zene szakosok felvételénél nem a tanulmányi eredmény, hanem a tehetség volt az elsődleges tényező.

A humán és reál szakos tanárjelöltek középiskolai tanulmányi eredményeit az 1931–1941. évek közötti adatai alapján vizsgáljuk. Azért választottuk ezt az időszakot, mert ekkor jegyezték fel majd mindnyájan a felvételi lapra a középiskolai eredményeket. A

szegedi időszakban végzett 433 hallgató közül tehát 211 hallgatóról (49%) van szó. Közülük 87,2% tanítói oklevéllel, 12,8% érettségi bizonyítvánnyal rendelkezett. Ez az arány megfelel az összhallgatói arálynak (17. táblázat).

17. táblázat. Az 1931–1941 között végzett humán és reál szakos hallgatók középiskolai tanulmányi eredménye

	Hallg. létszám	kitűnő	jeles	jó	egs.	ismeretlen
Tanítói oklevélnek minősége	184 fő %	23 12,5	99 53	26 14,1	4 2	32 17,4
Az érettségi eredménye	27 fő %	3 11	7 26	7 26	7 26	3 11

A tanítói oklevéllel rendelkező tanárjelöltek 65,5%-a kitűnő és jeles, 14,1%-a jó eredménnyel fejezte be a tanítóképzőt. Ezt az arányt vonatkoztathatjuk a tanárképzés teljes időszakára és megállapíthatjuk, hogy a tanítóképzővel induló tanárjelöltek mintegy 80%-a kitűnő, jeles, jó tanítói oklevéllel rendelkezett. Valamivel rosszabb az érettségivel rendelkezők tanulmányi eredménye, 37%-uk kitűnő, jeles, 26%-uk jó rendű érettségi bizonyítvánnyal rendelkezett.

Az Apponyi-kollégisták előképzettsége szempontjából jelentős szerepe volt a polgári iskolai tanárképző főiskolának is. A felvételi javaslatot tevő szakvezető tanári jegyzőkönyvek kimutatási melléklete szerint az Apponyi-kollégiumi jelöltek mintegy 80%-a kitűnő, jeles eredménnyel fejezte be főiskolai tanulmányait. A kollégisták munkáját az első év után is értékelték.

A tanítóképző-intézeti tanárság iskoláinak végzése során a tanulmányi eredmény több esetben is szelekciós tényezőként működött. A polgári iskolát végzettek legjobbjai közül a pedagógus pálya iránt érdeklődők kerültek a tanítóképzőbe. A tanítóképző-intézetek legjobb tanulói közül verbuválódott a polgári iskolai tanárképző főiskola hallgatóságának legnagyobb része. A szelekciónak ez a tendenciája tovább érvényesült az Apponyi Kollégiumba kerüléskor azzal, hogy elsősorban jeles eredményű polgári iskolai tanárokat, vagy a főszakból kiemelkedő eredményt elért jelölteket javasolt felvételre az Apponyi Kollégium szakvezető tanári kara. Miután a szakvezető tanárok egyben a polgári iskolai tanárképző főiskola tanárai voltak, a jelentkező hallgatókat, illetve teljesítményüket a főiskolás éveken keresztül megfigyelhették. A jelentkezők közül nagyon sokan már a főiskolás évek alatt pályázatokat készítettek és bizonyították szakmai felkészültségüket. Az iratokból az is kitűnik, hogy a szelekció mind tanulmányi vonatkozásban, mind a pedagógus pályára való felkészültség és rátermettség vonatkozásában érvényesült.

Az előképzettség szempontjából nem közömbös, hogy az Apponyi Kollégium hallgatóinak milyen volt az *idegen nyelv ismerete*. A budapesti időszakból a humán és reál szakos hallgatókról csak szórvány adataink vannak. A szegedi időszak adatai szerint a magyar anyanyelvű hallgatók 43,3%-a tudott egy vagy több idegen nyelvet. A rajz szakos hallgatók idegen nyelv ismerete feltűnően alacsony (27,6%). A zene szakosok nyelvtudása szintén alacsony, de a rajz szakosokhoz viszonyítva valamivel jobb (37%) (18. táblázat).

Ha ezeket az adatokat a budapesti tudományegyetem 1929–30. tanév hallgatóinak adataival (53,6%) összehasonlítjuk, azt látjuk, hogy a humán és reál szakos kollégisták közül 10%-kal kevesebben beszélnek idegen nyelven.¹⁵

Ez nyilván összefüggött azzal, hogy a tanítóképző-intézetek és a gimnáziumok nyelvoktatása között óraszám tekintetében nagy volt a különbség, ami kihatott az eredményességre is. Ugyanakkor azt is kell látnunk, hogy a főiskola sem fordított elég gondot az idegen nyelvtudás kiegészítésére. A rajz szakosok idegen nyelvtudásának adatai (27,6%) a budapesti tudományegyetem hallgatói nyelvtudásának felét jelenti csak. Ennél valamivel jobb a zene szakosok nyelvismerete (37%), ez az arány megegyezik a szegedi tudományegyetem 1929–30. tanévi hallgatóinak idegen nyelvtudási arányával.

Az Apponyi Kollégium humán és reál szakos hallgatói közül a legtöbben egy idegen nyelvet (35,8%) beszéltek, nagyon kevés azoknak az aránya, akik két, vagy több nyelven tudtak. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a kollégisták legnagyobb százaléka tanítóképzőt végzett, ahol csak egy idegen nyelvet tanítottak. (Azt is kell látnunk, hogy ezek zöme polgári iskolát végzett, ahol szintén csak egy nyelvet tanultak.) A gimnáziumot végzettek az iskolában, a latinon kívül, két idegen nyelvet is tanultak. Hasonló volt a helyzet a rajz és a zene szakosok esetében is.

Az idegen nyelvek közül a német volt a legáltalánosabban ismert nyelv (40%, 23,6%, 36%). Más idegen nyelvet a tanítóképzőt végzettek csak magánúton tanulhattak (francia, angol stb.). A nemzetiségi és a környező népek nyelvének ismerete mind az egész felsőoktatásban, mind az Apponyi-kollégistáknál (szlovák: 1,4%, 2,4%, 1,1%, román: 1,7%, 1,6%, 1,1%, szerb-horvát: 1,7%, 2,4%, 2,2%) alacsony arányt mutatott. Az említett arányokból arra lehet következtetni, hogy a hallgatók nem ismerték fel a nemzetiségi nyelvek tanulásának szükségességét. Az államhatalom sem segítette elő azok tanulását, pedig az ország nemzetiségi arányai éppen a tanítóképzés szempontjából indokolták tették volna. Ez természetesen összefüggött az akkori nemzetiségi politikával.

¹⁵ Magyar Statisztikai Közlemények 87. köt. 67. o.

18. táblázat. A magyar anyanyelvű hallgatók idegen nyelv ismerete az Apponyi Kollégium megkezdésekor (%)

Intézmények, szakok:	Csak magyarul beszél	Idegen nyelven is beszél	1 2 3 4 és több idegen nyelven beszél			
Budapesti Tud.egyet. 1929–30	46,4	53,6	29,4	16,3	6,3	1,6
Szegedi Tud.egyet. 1929–30	62,9	37,1	22,8	10,7	2,9	0,7
Apponyi Kollégium humán és reál szak 1930–1949	56,7	43,3	35,8	6,6	0,2	0,7
rajz szak 1909–1949	72,4	27,6	18,7	8,1	0,8	–
zene szak 1910–1948	63	37	27	6,7	1,1	2,2

Az „egyéb” nyelvismeret az orosz, lengyel, flamand, holland, rutén, norvég, eszperantó nyelvet jelentette. Itt egy-egy esetről van szó (19. táblázat).

Nem lehetünk megalégedve a tanárjelöltek idegen nyelvi ismeretével, mert hiszen nagy százalékuk egy idegen nyelven sem beszélt (humán és reál szakosok 56,7%-a, a rajz szakosok 72,4%-a, a zene szakosok 63%-a) az Apponyi-kollégiumi tanulmányok megkezdésekor. Sokat jelentett azonban, hogy a hallgatók zöme legalább egy idegen nyelven tudott szakirodalmat olvasni. Sokan voltak olyanok, akik kollégista korukban az idegen nyelvet beszéd szinten elsajátították.

A hallgatók előképzése során az az eredményes munka, amely elvezette őket a tanítóképző-intézeti tanárképzésig, tovább folytatódott az egyetemen, az Apponyi Kollégiumban, a gyakorló tanítóképzőben. A képzés során az Apponyi Kollégiumban a tanári pályára történő előkészületeknek két egyenrangú területe volt: az illető szakon szükséges magasszintű ismeretek megszerzése és a lélektani, pedagógiai ismeretek, továbbá gyakorlati készségek elsajátítása. Mindkettő magába foglalta azt a törekvést, hogy a jelöltben erősödjön meg az a lelki állapot, amely a feladatok jobb elvégzésére ösztönzi, folytonos önnevelésre inspirálja, hivatástudatát megerősíti.

19. táblázat. Az idegen nyelvet beszélő hallgatók megoszlása a különböző nyelvek ismerete szerint (%).

Intézmények szakok	A magyar anyanyelven kívül német, francia, angol, olasz, cseh-, román, szerb- egyéb szlovák horvát szlovén nyelven is beszél							
	Budapesti Tud. egyet. 1929–30	49,3	17,9	9,5	3,4	1,7	2,1	1
Szegedi Tud.egyet. 1929–30	30	10,1	3,7	1,7	1,5	5,4	2,5	1,1
Apponyi Koll. humán és reál szak, 1930–49	40	2,8	1,4	1,2	1,4	1,7	1,7	2
rajz szak, 1909–1949	23,6	3,2	0,8	–	4	1,6	2,4	1,6
zene szak, 1910–1948	36	5,5	4,4	–	1,1	1,1	2,2	2,2

Megjegyzés: az „egyéb” nyelvismeret az orosz, lengyel, rutén, flamand, holland, norvég, eszperantó nyelvet jelenti.

Az Apponyi Kollégium hallgatóinak anyaga alapján két fontos tanulságot kívánunk kiemelni. Az egyiket a tanítóképző-intézeti tanárképzés rendező elveként fogalmazhatunk meg és a „kiválogatás elvé”-nek nevezhetünk. Ennek érvényesülése elsősorban a tanulmányi eredmények szelekciós tényezőjének folyamatos alkalmazását jelentette az elemi iskolától a tanulmányok befejezéséig, a tanítóképző-intézeti tanári oklevélig. Miután a hallgatók legnagyobb része már fiatal kortól pedagógus pályára készült, szelekciós tényezőként a pedagógus pályára való alkalmasság is érvényesült.

A másik tanulság, hogy az Apponyi Kollégiumban a hallgatók számának alakulása összefüggött azzal a szükséglettel, amelyet a tanítóképzők számának és fejlődésének alakulása támasztott a tanárképzéssel szemben, tehát annyit képeztek (létszám, férfi, nő, szak, stb.) amennyire szükség volt.

Az Apponyi Kollégium 43 éves fennállása alatt szakmailag és pedagógiailag jól felkészült, magas hivatástudattal rendelkező tanárokat adott a tanítóképző-intézetek számára. Véleményünk szerint mindennek az alapja az előre látó tervezés, a jó kiválogatás és a folyamatos szelekció volt.

Az Apponyi Kollégium hallgatói

Irodalom

Tóth Gábor (1991): A magyarországi tanítóképző-intézeti tanárképzés kezdetei. *Pedagógusképzés*, 1. sz.

Tóth Gábor (1992): A tanítóképző-intézeti tanárképzés Budapesten, *Pedagógusképzés*, 1. sz.

Tóth Gábor (1993): A szegedi Apponyi Kollégium. *Pedagógusképzés*, 1. sz.

ABSTRACT

GÁBOR TÓTH: THE STUDENTS OF THE APPONYI COLLEGE

By the beginning of 20th century, the concept of teacher training had been developed in Hungary. According to this concept, the different fields of the training should be combined within the organizational frame of one institution. Due to the measures of 1906, it was the Apponyi College that provided the organizational frame for teacher training and became the central institution. On the one hand, the training was based on the theoretical professional background and scientific research of the university, the College of Music and the College of Fine Arts, and on the other hand, on the primary teacher training college which functioned as an institution where theoretical knowledge is combined with practice. The organizational system of teacher training included these three institutions. In 43 years, 1027 graduates of classical and scientific studies, 154 students of arts and 136 students of music graduated from the Apponyi College. This essay analyzes the documents of these 1317 teachers from a historical-sociological point of view. The chapters are the following: (1) The changes in the number of students between 1906 and 1949; (2) The most significant demographic data of students (age, religion, mother tongue, place and date of birth); (3) The jobs of students' parents; (4) The social status and background of students, the financial support they got at the college; (5) Students' former studies and knowledge of foreign languages. (These data are compared to those of university students.) Two important conclusions drawn from the analysis are to be focused on. One of them can be considered as the governing principle for primary teacher training in training institutions and that is the principle of selection. It functioned right from the primary school till getting a higher educational degree and it was the acknowledgement of academic results as the basis for selection. Another selective factor was the aptitude for teaching. The other conclusion is that the changes in the number of students in the Apponyi College were always closely related to the actual needs for training teachers; no more teachers were trained than were actually needed. During the 43 years of its existence the Apponyi College trained both professionally and pedagogically highly qualified teachers with a strong sense of vocation providing trainers for the other teacher training institutions. This was achieved by long-term planning, careful selection of students at the beginning of their studies and continuous further selection.

MAGYAR PEDAGÓGIA 92. Number 4. 285–307. (1992)

Levelezési cím / Address for correspondence: Tóth Gábor, H-1121 Budapest, Városház tér 6.